

ZBIRKE COLLECTIONS

POPIS VSEBINE ZBIRK ETNOLOŠKEGA KUSTODIATA GORENJSKEGA MUZEJA

Tatjana Dolžan Eržen

279

IZVLEČEK

Avtorica predstavlja popis vsebine muzejskih zbirk etnološkega kustodiata Gorenjskega muzeja v Kranju kot prve stopnje pri pripravi predmetnega kataloga. Tovrstna muzejska dokumentacija nam pomaga pri raziskovanju in spoznavanju zbrane kulturne dediščine, ki izhaja iz nekdanjih načinov življenja Gorenjcev. Pri popisovanju je pomembno vprašanje, kako razvrstiti muzealije v posamezne sklope slovenske etnološke sistematike. Pred bralca razgrinja svoje delovne dileme in rešitve. Opozori na težave, povezane z indeksiranjem v računalniških podatkovnih bazah, kadar stroka nima tesaurusa.

Ključne besede: etnološka sistematika, muzejska zbirka, muzejska dokumentacija, kulturna dediščina, muzealije

ABSTRACT:

The article presents the inventory of the Ethnology Department's museum collections at the Gorenjska Museum in Kranj as the first step in the preparation of an object catalogue. Such museum documentation helps us in researching and learning about the collected cultural heritage, which derives from the former ways of living in the province of Gorenjska. The most important issue in such an inventory is how to classify museum objects into the individual groups of the Slovene ethnological classification system. The author introduces the reader to the dilemmas and solutions in this activity. She draws attention to the difficulties connected with indexing in computerised databases, because the discipline has no terminology thesaurus.

Key words: ethnological classification system, museum collection, museum documentation, cultural heritage, museum objects

Neprecenljivo bogastvo – slabo dostopna neznanka

»Tiste dni ni bilo kralja v Izraelu; vsakdo je delal, kar se mu je prav zdelo.«
(Knjiga sodnikov 21, 25)

V muzejih imamo zbrano neprecenljivo bogastvo predmetov naše lokalne in nacionalne, mnogokrat celo evropsko pomembne dediščine. Ko pa nastopi službo nov, mlad kustos, vse to bogastvo rado postane slabo dostopna neznanka. Na fakulteti študentje namreč o takšnih konkretnostih izvejo zelo malo. Kar nekaj let je potrebno, da novi kustos spozna muzealije v zbirki, za katero je odgovoren, in si o njih pridobi

potrebno znanje. Spoznavanje mu praviloma otežuje vrsta okoliščin: redno delo, ki obsega pripravo razstav in drugih dejavnosti po programu, pisanje člankov, skrb za že obstoječe razstave, pedagoško-andrargoško delo, sodelovanje pri tem in onem projektu, evidentiranje na terenu, pridobivanje novih predmetov, njihovo dokumentiranje, mrzli in do skrajnosti prenapolnjeni depoji, v katerih je mogoče delati le nekaj mesecev na leto, zamudno iskanje pisne dokumentacije ...

V takšnem položaju sem se znašla tudi jaz pred štirinajstimi leti. Moja predhodnica Anka Novak je skoraj celotno zbirko nekaj čez 4300 enot zbrala sama in je vse predmete v njej dobro poznala. Vendar primopredaje od predmeta do predmeta nisva mogli opraviti zaradi prenatlačenih, mrzlih, slabo razsvetljenih depojev. Večina predmetov je bila inventarizirana, dokumentacija o njih urejena. Predmetnega kataloga sicer ni bilo, a ga sprva tudi pogrešala nisem. Predmeti na razstavi in v depoju so bili zame velika obveznost in odgovornost, s katero pa nisem prav vedela, kaj početi. Počasi sem se navajala, da sem pregledovala inventarno knjigo vsakič, ko sem potrebovala predmete za razstavo ali objavo. Veliko predmetov je bilo tudi fotografiranih, kartoni z njihovimi slikami so bili po zaporedju inventarnih števil shranjeni v fototeki. A pregledovanje je bilo zamudno opravilo, v glavi pa sanje: z računalnikom bi šlo to en-dva-tri!

Odstranjevanje ovir

Računalniško vodenje muzejske dokumentacije

Ko sva s kolegom naslednje leto dobila računalnik, sem šla na tečaj tedaj edinega programa za računalniško vodenje muzejske dokumentacije – Modes, kolega Tone Pirc mi ga je namestil in začela sem delati. Vnašanje na novo inventariziranih predmetov je šlo dobro, za nazaj pa sem uspela vnesti le imena vseh predmetov in krajev pridobitve, za drugo pa je zmanjkovalo časa. Kar kmalu so se pojavili novi programi za vnos muzejske dokumentacije in z njimi dvom – ne bi raje počakala na pravi program, saj bo vsak čas ... Novi program smo si res oblikovali čez nekaj let, skoraj 90-odstotno vanj prevedli podatke z Modesa in lahko sem delala dalje. Ampak od vseh kolegov ga uporabljam edino jaz in vem, da bomo slej ko prej nabavili drugega ... Zato ni prave volje za vnašanje manjkajočih podatkov.¹

Težilo me je, ker nisem imela pregleda nad zbirko. Vsakič ko sem dobila novo gradivo, sem iskala po inventarni knjigi (ali bolje knjigah, ker je več zvezkov), ali imamo že kaj takega. Ob čiščenju in urejanju depojskih polic in prostorov je bilo krasno delati s predmeti, za katere sem vedela, čemu služijo, čeprav me je motilo, da ne vem, kaj o njih piše v inventarni knjigi. Neznani predmeti so ob delu v depoju ostali neznani. Kako jih spoznati, prepoznati?

Inventura

S pomočjo programa Modes sem si natisnila seznam vseh predmetov v pristojnosti kustodiata za etnologijo skupaj s krajem pridobitve. Z debelim fasciklom listov sem šla

¹ Vpisanih je 7780 inventarnih enot, vendar vmes več kot 3000 ni v celoti vnesenih, pač pa le ime in kraj pridobitve.

v depo in naredila inventuro vseh predmetov, ki sem jih tam našla. Tako sem pridobila dokumentacijo o tem, na kateri lokaciji je kaj shranjeno, in evidenco, katerega predmeta pri tem nisem našla. Tudi precej neznancev sem tako spoznala. Rasla pa je tudi želja po nadrobnejšem spoznavanju zbranega gradiva in obenem zavest, da sem privilegirana, ker imam prost dostop do teh materialnih prič življenja naših prednikov. Zavest, da morajo od tega bogastva informacij imeti kaj tudi drugi. Ne le s stalno postavitvijo.

Predmetni katalog

Pri kolegici Meti Strle v Loškem muzeju v Škofji Loki se mi je v spomin vtisnil predmetni katalog etnološke zbirke Loškega muzeja. Pri kolegici Janji Žagar Grgič sem videla dokumentacijo o posameznih sestavinah noše. Tako sem dojela, da potrebujem predmetni katalog: kartone in sezname istovrstnih predmetov z vsemi prepoznavnimi podatki. Lotila sem se ročnega izpisovanja lončevine, oselnikov, svetil itd. iz inventarne knjige in potem iskanja v depoju. Ampak pri izpisovanju sem vedno kakšen predmet zgrešila, v temnih in mrzlih depojih sem nato našla čisto druge, kot sem jih imela v izpiskih, in prepoznavanje je bilo počasno, težavno, mučno ..., seznam je imel napake, nejasnosti ... Iskanje po podatkovni bazi Modes je bilo tudi težavno, ker niso bili vsi istovrstni predmeti vpisani z enakim imenom, niti nisem vedno vedela, kaj naj bi bilo pravo ime izmed uporabljenih sinonimov.

281

A počasi sem se dokopala do prave metode:

1. najprej zbrati podatke o istovrstnih predmetih – ustvariti predmetni katalog in sezname istovrstnih predmetov,
2. potem te predmete poiskati v depoju in na razstavah,
3. jih fotografirati skupaj z inventarno številko in
4. fotografirati tudi tiste brez inventarne številke, jih izmeriti in zapisati velikosti in posebnosti, nato
5. združiti opis s fotografijo; nato sledi na toplem in svetlem za pisalno mizo
6. preučevanje in preverjanje podatkov, ugotavljanje, kje bi bili pogrešani, in identificiranje tistih z napačno številko ali brez nje; slej ko prej zasledim napačno zapisane številke, dvakrat inventarizirane muzealije, v depoju pa najdem pogrešane.

Tak način sem preizkusila in se je izkazal za izvedljiv in uspešen. Opisan je tudi v strokovni literaturi kot naknadno dokumentiranje oziroma indeksiranje obstoječe dokumentacije (Holm 2003: 35–36). Indeksiranje je izraz, ki mi sicer ne gre, vendar sem doumela njegov smisel, ker sem imela težave z dostopnostjo zbirke, za katero sem bila zadolžena. Računalniško vodena baza podatkov naj bi rešila vse probleme z indeksiranjem, nekoč, v prihodnosti. Zame pa je postalo največji izziv vprašanje, kako najlaže in najhitreje prenesti podatke na kartone, da bi fizično ustvarila predmetni katalog. Vnašanje podatkov v računalnik je bilo prepočasno, še huje, računalnik sem delila s kolegi, in je bil pogosto zaseden. K sreči smo v muzeju kupili fotokopirni stroj in ko je bilo neko leto pri nas zaposlenih veliko delavcev prek javnih del, smo inventarne knjige fotokopirali, posamezne vpise pa nalepili vsakega na svoj list. Kar nekaj časa sem jih razvrščala po poglavjih etnološke sistematike in še naprej, da sem končno dobila

kupčke z istovrstnimi predmeti. Kar bi mi moral narediti računalnik, sem naredila ročno. Z računalnikom sploh ni tako enostavno.

Oblikovanje zbirk

S tako razvrščenimi listi – »predmetnimi kartoni« – sem napolnila 23 pisarniških fasciklov zasilnega predmetnega kataloga. Ta dokumentacija – še ne docela urejena – mi je pomagala oblikovati imena posameznih zbirk, ko smo leta 2002 vsi kustosi Gorenjskega muzeja naredili vsak za svoj kustodiat seznam zbirk zbranega gradiva. Takrat sem se odločila, da bo kustodiat za etnologijo hranil sedem zbirk: Kmetijstvo, Planšarstvo, Obrt, trgovina in gostilničarstvo, Promet, Stavbarstvo in notranja oprema, Noša, Ljudska umetnost. Vendar je bilo nujno tako na hitro oblikovane zbirke utemeljiti s popisom muzealij. To sem začela delati v letu 2004, ko sem se vrnila v službo po uspešno opravljenem projektu povečanja družine. Najprej sem načrtovala izdelati sezname vseh muzealij v predmetnem katalogu, a ob drugih obveznostih je to redno delo potekalo prepočasno. Zato sem ga razdelila na stopnje; najprej popis vrst muzealij v zbirkah, kasneje popis muzealij po posameznih vrstah in končno verjetno dolgoletna izdelava katalogov. Cilj dela je postajal že skoraj moja obsesija: pridobiti osnovni pregled, kaj zbirke vsebujejo. Ko sem letos ob koncu zime popisala vsebino zadnjega fascikla in dodala še novo dokumentiranih 600 predmetov iz leta 2005, je obseg narasel na 28 fasciklov. Urejanje popisa po etnološki sistematiki me je napeljalo, da sem spremenila imena posameznih zbirk, ne pa tudi njihovega števila. Planšarstvo je zdaj del Kmetijstva, Promet sem zaradi premajhnega obsega dodala Obrti, trgovini in gostilničarstvu, dodala pa sem zbirki Prehrana in Družbeno in duhovno. Odločila sem se tudi, da zbirko Ljudska umetnost večinoma sestavljajo muzealije, ki so po svojem mestu v načinu življenja že uvrščene v druge zbirke, vendar so po likovni vrednosti pomembne za predstavitev estetskega čuta in oblikovalsko ustvarjalnih dosežkov Gorenjcev.

282

Razvrščanje po etnološki sistematiki

Več deset fasciklov papirja je pač treba razvrstiti po neki precej natančni logiki, če hočeš to dokumentacijo uporabljati in najti želeni predmetni karton. Pravzaprav bi kartone lahko razvrstila po abecedi imen, le zakaj ne? Ne iz preprostega razloga, ker imamo etnologi svojo shematično razdelitev, v okviru katere smo navajeni razmišljati o načinu življenja in kulturnih pojavih. Tako lahko hitro ovrednotimo zbirko muzealij, ki naj bi pripovedovala o načinu življenja ljudi v določenem času in prostoru. Značilnosti, pomanjkljivosti in prednosti etnološke zbirke muzealij so jasno razvidne, ko njihove vsebine popišemo v sistematičnih razdelkih.

Že takoj v začetku sem kartone razvrstila na grobo po etnološki sistematiki tako, kot smo se učili na Oddelku za etnologijo pri prof. dr. Kremenšku o materialni, socialni in duhovni kulturi in je objavljena tudi v Vprašalnicah ETSEO. Večinoma predmeti sodijo v območje materialne kulture – poljedelstva, živinoreje, čebelarstva, dela v gozdu, lovstva, rokodelstva in obrti, prehrane, stavbarstva in notranje opreme, noše. Socialne in duhovne kulture je precej malo, kar je posledica nekdanje razdelitve, češ da so etnologi v muzejih zadolženi za zbiranje prič materialne kulture.

Etnološka sistematika za muzejske zbirke

Za boljši pregled sem potrebovala natančnejšo razvrstitev, da bi že iz popisa zbirk bilo razvidno, kaj imamo in česa ne. Skušala sem si pomagati s podrobnejšimi etnološkimi sistematikami, ki jih imamo v stroki na razpolago. V svojem arhivu imam dve: starejšo avtorjev Janeza Bogataja in Mojce Ravnik in mlajšo, ki so jo za potrebe fototeke SEM izdelali tamkajšnji dokumentalisti. Slednjo sem po opravljenem izobraževanju za uporabo računalniškega programa Modes dobila kot primer muzejske etnološke klasifikacije. Ker gre za dokumenta, ki nista bila nikjer objavljena, ima pa ju gotovo več etnologov v svojem arhivu, je prav, da pojasnimo njun nastanek. Oba imata bibliografske korenine.

Starejša sistematika za muzeje

283

Prvi dokument je star 33 let. Spomladi leta 1969 so se sestali dr. Kumrova, dr. Kuret in tedaj še študent etnologije Janez Bogataj, da bi začeli sestavljati letno etnološko bibliografijo. Dr. Kuret je predlagal, da uporabijo sistematiko International Folklore Bibliography. Dela se je lotil Janez Bogataj; dodal je geslo živinoreja in kasneje še nekatera druga. Februarja 1972 je kot mladi kustos to znanje uporabil pri pripravi sistematične razdelitve kot dela projekta dokumentacije Dolenjskega muzeja v Novem mestu, naredil je tudi osnutke kartonov in predvidel primerno pohištvo za shranjevanje tovarne Primat iz Maribora.² V letu 1973 je objavil popolno etnološko sistematiko v Glasniku SED ob redni objavi letne bibliografije za leto 1972. Piše: »Za razliko od prejšnjih uvaja letošnja bibliografija manjšo novost, boljše: dopolnitev. V celoti namreč objavljamo vse oddelke naše sistematike po vrsti, čeprav za nekatere nismo imeli nobenega domačega dela. Naša sistematika je sestavljena na temelju sistematike International ethnological bibliography, dopolnjene in prilagojene razmeram v Sloveniji, vprašanjem naše etnologije in v skladu z njenimi prizadevanji.« (Bogataj 1973: 15) To je bilo obdobje, ko so slovenski etnologi pripravljali Vprašalnice ETSEO in so se pogosto sestajali. Dokumentacijska komisija pri SED je 25. oktobra 1973 pripravila posvetovanje o dokumentaciji v etnoloških ustanovah (Ravnik 1976: 3). Med drugimi sta Janez Bogataj in Mojca Ravnik skupaj predstavila količinsko analizo dokumentacije v etnoloških ustanovah. Od njunega prispevka se je ohranil OSNUTEK ENOTNE ETNOLOŠKE SISTEMATIKE ZA RAZVRŠČANJE DOKUMENTACIJSKEGA GRADIVA V MUZEJIH.³ Na tem posvetu so namreč predlagali, da bi vsi etnologi uporabljali enoten dokumentacijski sistem, ki naj bi začel veljati z letom 1975. Če ta osnutek primerjamo z objavljeno bibliografsko sistematiko po International ethnological bibliography (Bogataj 1973: 15–23), ugotovimo, da je sistem ostal v temelju isti, nekoliko pa je prirejen za muzejske potrebe. Namenjen ni le klasificiranju zbirk muzealij, ampak vključuje tudi gradivo, ki nastaja ob muzejskem delu in raziskovanju. Zelo celostno zamišljena razdelitev in nedvomno vzpodbudna za delo muzejskih dokumentalistov. A našo zbirko muzealij, takšno kot pač je, bi vso lahko

² Za podatke iz dnevnika kolega dr. Janeza Bogataja se zahvaljujem tako njemu kot kolegici dr. Mojci Ravnik.

³ Dokument ima tudi podnaslov Priloga k referatu M. Ravnik in J. Bogataja: Rezultati ankete o etnološki dokumentaciji v slovenskih muzejih in možnostih za delo.

razvrstila v peti, šesti, osmi in deveti razdelek, kar pa bi bilo nazadovanje v primerjavi z razdelitvijo v Vprašalnicah ETSEO.

Novejša sistematika fototeke SEM

284 Tudi stroka je šla naprej in drugi dokument je priča njenega razvoja. Ko so se dogovorili o vsebini Vprašalnic ETSEO, je dokumentacijska komisija pri SED opustila dotedanjo sistematiko. Slovenska etnološka bibliografija za leto 1974 je že izdelana po delno dopoljnjeni novi sistematiki.⁴ Poskušali so se vključiti v skupna prizadevanja za enotnejši dokumentacijski sistem. Ugotovili pa so tudi, da nova, »domača«, sistematika bolj ustreza značaju našega gradiva (Bogataj 1976: 8). Sistematiko so kolegi povzeli zlasti pri urejanju fototek in hemerotek. Tudi moja predhodnica Anka Novak jo je uporabila pri razvrščanju fotografij. Po tej sistematiki so izdelane vse etnološke bibliografije do danes, po potrebi pa so jo dopolnili (Račič - Simončič 1997: V-XVI, XXVI). Ko so po uveljavitvi računalnikov v osemdesetih letih prejšnjega stoletja za vse slovenske muzeje kupili računalniški dokumentacijski program Modes, je klasificiranje postalo izziv računalniško vodene muzejske dokumentacije. Potrebovali smo podrobnejšo muzejsko etnološko sistematiko. Kolegi dokumentalisti v SEM so pod vodstvom Alenke Simikič tedaj nadgradili bibliografsko sistematiko in jo priredili za potrebe muzejske fototeke tako, da so razširili prvi sklop, ki obsega materialno kulturo. Zaradi priročnosti so pri številčenju izpustili prvo številko; materialna kultura tako ni več označena z 1.1., ampak samo z 1. Pri 1.3.4. so razdelili javne stavbe na 16 pododdelkov, še bolj na drobno posamezne prostore in sestavine notranje opreme. Pri 1.5. Poljedelstvo so našli sedem pomembnih poljedelskih opravil in jih še dodatno razčlenili. Enako so našli živinorejske panoge in opravila, sadjarstvo itd. Skratka, uporabno, zato me je pritegnilo. Pomemben je bil tudi argument, da se takšna dogovorjena razdelitev v stroki uporablja in da bo tako vsaj terminološka zmeda manjša. A po drugi strani so zbirke fototeke SEM le drugačne od zbirk pokrajinskih muzejev, kaj šele v primerjavi z zbirkami predmetov, zato sem naletela na kar nekaj trdih orehov. Kustos etnolog v pokrajinskem muzeju mora vedeti veliko o nekdanjem in sedanjem načinu življenja in posameznih sestavinah kulture ljudi v pokrajini, a vsakega po malo, spuščanje v globino posebnih tem pa je pogosto nemogoče. Kajti veliko je drobnih dilem, ki vzamejo veliko časa, tega pa ni zadosti. Je neko orodje tesarsko, sodarsko ali mizarsko, kovaško ali ključavničarsko? Ali je okovje vrat iz stanu ali iz drvarnice? Predmeti pridejo v muzej pogosto, ko jih lastniki zavržejo, in ne vemo, kje natančno so jih uporabljali. Jih ne bomo vzeli, ker jih zaradi pomanjkanja podatkov ne zmoremo sistematično uvrstiti? Ustrezajo pač drugim merilom – so materialne priče nekega ustvarjanja, okusa, življenja. Teh dilem in rešitev zanje se je kar nakopičilo, poskušala jih bom razložiti v nadaljevanju. Pri tem z izrazom sistematika poimenujem etnološko muzejsko sistematiko kolegov iz Dokumentacije SEM.

⁴ Objavljena v celoti pa je bila nekaj let kasneje v Glasniku SED 19 (1979) št. 4 v članku Slovenska etnološka bibliografija za leto 1977.

Predstavitev opravljenega popisa vsebine zbirk

V prilogi prispevka objavljam celoten popis vsebine zbirk etnološkega kustodiata Gorenjskega muzeja. Naštete so zbirke: 1. Kmetijstvo, 2. Rokodelstvo, obrt, promet in trgovina, 3. Prehrana, 4. Stavbarstvo in notranja oprema, 5. Noša, 6. Družbeno in duhovno, 7. Ljudska umetnost. Merilo oblikovanja zbirk je bilo združevanje vseh muzealij, ki so jih Gorenjci uporabljali v določenem segmentu svojega načina življenja, pod eno ime. Prav veliko zbirk nima smisla imeti, ne smejo pa biti tudi ne tako preobsežne, da postanejo nepregledne. Na preoblikovanje zbirk je vplivalo tudi prilagajanje sistematiki. Hujše so bile dileme zaradi pomanjkljivosti sistematike, na sedanjo obliko mojega popisa pa najbolj vpliva moje mnenje, da so nekatere moje rešitve preprosto toliko boljše, da jih sistematiki na ljubo ne bom spreminjala na slabše. Menim, da bi prav iz popisov posameznih zbirk lahko pridobili potreben obseg in globino za oblikovanje skupne muzejske sistematike.

Prilagajanje sestave zbirk sistematiki

Zbirka Kmetijstvo obsega vse tiste osnovne in dopolnilne panoge, ki jih kmetje na Gorenjskem so in jih še opravljajo v okviru kmečkih domačij: poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo, lov in ribolov, nabiralništvo, čebelarstvo. Tudi gozdarstvo, oglarjenje in rudarjenje, tri dejavnosti kmečkih ljudi v zimskem času ali za posamezne člane družine tudi preko poletja, bi sodile v to zbirko. A po sistematiki so gozdarstvo, oglarstvo in rudarstvo uvrščeni med obrti v zvezi z naravnim bogastvom kot 1.12.4.1, 1.12.4.2. in 1.12.4.3, zato sem jih tako tudi postavila. Nisem pa mogla sprejeti, da je košnja poljedelsko opravilo. Kdor nima živine, ne potrebuje obsežne košnje za pripravo krme, zato je po moje košnja eno od živinorejskih opravil – 1.6.4. Priprava hrane. Po sistematiki je zbirka Stavbarstvo in notranja oprema postavljena pred kmetijskimi in drugimi gospodarskimi dejavnostmi. V vsebini Vprašalnic ETSEO ni tako in v tem primeru sem se ravnala po njih. Pravzaprav zaporedje ni bistveno vprašanje, vendar so naše predstave, dojemanje in vrednotenje predmeta obravnave, v tem primeru načina življenja in posameznih kulturnih pojavov, povezani z odločitvami, kaj sodi na prvo mesto, na začetek, in kaj ne. Najbrž pa je najmanj posrečeno začeti s Stavbarstvom in notranjo opremo. Menim, da je to ostanek še prejšnje mednarodne sistematike in bi jo v muzejski sistematiki morali spremeniti. Zato je v mojem popisu na prvem mestu Kmetijstvo. Lahko bi se tudi prilagodila, vendar je takšna odločitev posledica rešitev dilem, ki jih predstavljam v nadaljevanju.

Pomanjkljivosti sistematike

Zadnjih deset let se je na področju muzejske dokumentacije dogajala predvsem računalniška revolucija, ki pa še ni zaključena in nismo prišli do ustreznih rešitev, da bi končno lahko delali. Posledično vsak sam koplje v svojem vrtičku (ali na njivi) in odkriva Ameriko na novo. Eni so bolj razgledani, drugi smo bolj zaostali. Najbolj je zaostala stroka. To se pozna tudi sistematiki. Pri 1.3.1. Domačije je Slovenija razdeljena na večje kraje po pokrajinah. Kam naj uvrstim gradivo iz Bohinja ali z Jezerskega, ki je čisto nekaj svojega – k Radovljici in Kranju? Še priključevanje Gornjesavske doline

Jesenicam je problematično, a so vendarle ustvarili nek skupen prostor. Vprašanje kar kliče po sodelovanju vseh slovenskih etnologov, da ustvarimo register slovenskih etnoloških območij. Za potrebe računalniškega klasificiranja je namreč modro uporabljati etnotne, na podlagi argumentov dogovorjene razdelitve.

Nemogoče je, da bi sistematika, ki jo kolegi v Dokumentaciji SEM uporabljajo interno za svoje potrebe, vsebovala vse, kar se nahaja v zbirkah po Sloveniji. Pri razvrščanju sem tako pogrešila pastirske stanove ter obrti slamninarstvo in sitarstvo, pri notranji opreми pa štedilnike in še kaj.

Razhajanja s sistematiko

286

Preprosto je bilo po sistematiki razdeliti zbirko Kmetijstvo, pri obrteh in trgovini ter notranji opreми se mi je zatikalo, pri stavbarstvu, prehrani in noši pa se mi je z najboljšimi nameni ustavilo. Pa pogledjmo.

Težava pri obrteh je bila delitev orodja za obdelavo lesa in orodja za obdelavo kovin na posamezne obrti – tesarstvo, mizarstvo, sodarstvo ... Odlično je, če v muzej preseliš kar celotno delavnico z vsem orodjem in opremo in dokumentiraš še način življenja obrtnika. Ampak vsaj pri nas smo orodje pridobivali iz najrazličnejših virov. Tako imamo zbirke orodja, ne pa delavnic. In določena orodja so uporabljali vsi obrtniki, ki so obdelovali les ali kovine. Imeli so jih tudi kmečki gospodarji. Ali ni zato bolj smiselno obrti za muzejske potrebe klasificirati na lesne in kovinske? Izogneš se zamudnemu razdeljevanju, pridobiš pa hiter pregled.

Podobno je pri stavbarstvu. Naša zbirka vsebuje eno samo stavbo v celoti – Primožičev pastirski stan z Zajamnikov v Planšarskem muzeju v Stari Fužini. Dediščina drugih gorenjskih stavb so posamezni konstrukcijski ali okrasni elementi, kar je zame popolnoma nezdržljivo z razdelitvijo v sistematiki. Če bi posamezne dele razvrstila med domačije v Domžalah, na Jesenicah, v Kamniku, Kranju, Radovljici, Trzinu ..., k stanovanjskim stavbam gozdnih delavcev, med 20 razdelkov gospodarskih poslopij in ostalih stavb v okviru domačije in 16 razdelkov javnih stavb, bi ugotovila, da je zbirka pomanjkljiva in neuporabna. Pa sploh ni tako, o čemer priča naša razstava Kmečko stavbarstvo izpred dvanajstih let. Zato sem uporabila razdelitev po sestavinah stavb: strehi, stavbi in okovju. Zelo bi pomagalo, če bi v okviru sistematike predvideli razvrstitev po stavbnih elementih, tako kot imajo pri kmetijskih dejavnostih narejeno za uvrstitev orodja.

Notranja oprema bi za potrebe naše zbirke, ki je v tem pogledu zelo raznovrstna in bogata, morala biti bolj sistematično razdeljena. Delitev na posamezne prostore je manj uporabna, ker imajo posamezni kosi notranje opreme v različnih družinah različno mesto odvisno od velikosti, vrste stanovanja in časa bivanja. Elementi notranje opreme bi morali biti razdeljeni na tiste, ki so bili namenjeni za kuhanje in ogrevanje, za vodo in vzdrževanje čistoče stanovanja in njegovih prebivalcev, pohištvo, okrasne predmete, svetila. Potem pa že trčimo na posodje in gospodinjske naprave za pripravo hrane ali vzdrževanje obleke. Je to notranja oprema ali oprema, ki sodi k prehrani oziroma noši? Najbrž bi se vsak odločil v skladu s svojimi pogledi. Menim, da posoda in vse, kar

potrebujemo za pripravo, konzerviranje in uživanje hrane, sodi v sklop Prehrana, vse, kar potrebujemo, da smo videti čisti in urejeni, pa v sklop Noša.

Prehrana je v sistematiki obdelana zelo skopo. V načelu bi bila sicer uporabna, vendar nastopijo spet težave pri pomanjkanju podatkov. Za škafo, ki ga imamo v depoju, nimamo podatka, kako so ga uporabljali: za nošenje in hranjenje vode ..., pri pomivanju tal, za prenašanje žehnte... Bogata in pestra zbirka nujno potrebuje nadrobnejšo razdelitev, ki spet vključuje različno posodje za večnamensko uporabo, razdeljeno le po materialu. Podobna je dilema pri razvrščanju noše. V zbirki imamo ogromno ženskega spodnjega perila, precej manj pa vrhnjih oblek. Šele s preučevanjem zbirke bo pravzaprav mogoče vrhno obleko razdeliti na delovno, vsakdanjo, tisto ob posebnih priložnostih, praznjo in nedeljsko nošo oziroma nošo za posebne priložnosti. Ali pa taka razdelitev tudi ne bo mogoča, če podatki niso ohranjeni.

Zaradi vsega naštetega sem se odločila, da objavim popis vsebine zbirk sicer s terminologijo kar največ zmorem po sistematiki, ampak brez oštevilčenja. Naj bo ta objava vzpodbuda za strokovne pogovore, iskanja, konec koncev prepire, da bodo le ustvarjalni. Zagotovo nisem našla najboljših rešitev, do njih bomo prišli skupaj s pogovori, v katerih se bomo drug od drugega še marsikaj naučili. Do takrat pa velja, kar sem navedla v podnaslovu. Želimo lahko le, da se ne bo pojavil kralj, ki bo zahteval, kako moramo narediti, a brez strokovne utemeljitve.

Kralj je namreč že na poti. Ime mu je register slovenske kulturne dediščine. Za potrebe iskanja po podatkovnih bazah bodo le-te urejene po nekih standardih. Kakšno strokovno oporo nam bo nudilo Ministrstvo za kulturo, lahko vidimo v Pravilniku o določitvi zvrsti predmetov kulturne dediščine (UL RS 2000: 9053). Vsaka stroka more poznati v podrobnosti samo svoje delovno področje.

Slovensko etnološko izrazoslovje

Z novim programom, ki ima boljše narejeno iskanje predmetov kot stari Modes, uspevam najti istovrstne predmete, če so vpisani z enakim imenom. V inventarni knjigi pač niso, zato je popraviljanje vpisov težavno in zamudno. Obdelujem lahko le vrsto predmetov za vrsto predmetov. Pri tem je pogosto najtežje muzealijo ustrezno poimenovati. Terminologija je Kolumbov projekt (ali jajce?) odkrivanja Amerike. Kako poimenovati koso s toporiščem, koso brez toporišča, žitno koso, koso za steljo, da jih bom našla vsakič, ko jih bom iskala kot kose ali po njihovi funkciji?

Pomemben napredek je bilo spoznanje, da bo za uspešno rešitev te težave potrebna izdelana slovenska muzejska etnološka sistematika in terminologija. Ko pišemo strokovne članke, lahko svobodno uporabljamo besede, pri klasifikaciji (indeksiranju) za potrebe iskanja po digitalnih bazah podatkov pa je neizogibno določiti izraze, ki se splošno uporabljajo (Niewiadomska - Rudnicka 1998: 365). To je trdo delo, kjer je potrebno tako splošno strokovno znanje kot nadrobno poznavanje krajevnih značilnosti v načinu življenja širom po slovenskem etničnem ozemlju, da se določijo pravi splošni izrazi ali pa se lokalnim izrazom da pomen splošnega (Niewiadomska - Rudnicka 1998). Veliko potrebnega gradiva za etnološki tesaursus imamo v slovenskih muzejskih zbirkah kustodiatov za etnologijo. Slovenski etnološki leksikon je že objavljen in zdaj

je na vrsti tesaurus etnološkega izrazoslovja. Nujno je, da začnemo skupno delati, kajti posameznik je v takšnih strateških vprašanjih precej nemočen.

Popis, ki ga objavljam, je postaja na poti, trenutek ovrednotenja do sedaj opravljenega dela in mi bo v veliko pomoč pri nadaljnjem preučevanju, pa tudi pri strateških odločitvah, kot so stalna postavitve, zbiranje predmetov, objave in popularizatorski programi. Najlepše pa mi je, ker hitro lahko pregledam, koliko, katere, kakšne muzealije hranimo. Najti jih v depoju – to je pa nova zgodba.

PRILOGA: Popis zbirk etnološkega kustodiata Gorenjskega muzeja⁵

KMETIJSTVO

POLJEDELSTVO

- Orodje za pripravo zemlje
- Orodje za obdelovanje
- Orodje za setev in saditev
- Orodje za spravljanje pridelkov
- Za predelovanje pridelkov
- Za shranjevanje pridelkov

ŽIVINOREJA

- Paša živine
- Košnja krme
- Priprava krme in krmljenje
- Živinska oprema
- Nega in zdravljenje
- Izraba in predelava živalskih surovin

SADJARSTVO

- Orodje in naprave

LOV IN RIBOLOV

- Lovske priprave
- Oprema lovca

⁵ Zaradi obsežnosti popisa se je uredništvo Etnologa odločilo objaviti skrajšano verzijo popisa zbirk - imena posameznih predmetov so izpuščena. Popolna verzija popisa je na voljo pri avtorici.

NABIRALNIŠTVO

Orodja

ČEBELARSTVO

ROKODELSTVO, OBRT, PROMET IN TRGOVINA

BRIVSTVO IN FRIZERSTVO

ČEVLJARSTVO

KROJAŠTVO

NOGAVIČARSTVO

SLAMNIKARSTVO

IZDELOVANJE TKANIN

289

(V ZVEZI S STAVBARSTVOM IN NOTRANJO OPREMO)

APNENIČARSTVO

LESNE OBRTI

KOVINSKE OBRTI

OPEKARSTVO, LONČARSTVO IN PEČARSTVO

GRADBENIŠTVO

(V ZVEZI S PREHRANO)

GOSTILNIČARSTVO

MLINARSTVO

PEKARSTVO

IZDELOVANJE MALEGA KRUHKA

SIRARSTVO

(V ZVEZI Z NARAVNIM BOGASTVOM)

GOZDARSTVO

Orodje gozdnih delavcev

RUDARSTVO

OGLARSTVO

(V ZVEZI S PROMETOM IN TRGOVINO)
SEDLARSTVO

(V ZVEZI Z NEKATERIMI GOSPODARSKIMI IN DRUGIMI PANOGAMI)
IZDELOVANJE ČRNILA
STEKLARSTVO
USNJARSTVO
VRVARSTVO
SITARSTVO

290

PROMET
Kopni promet
Prenašanje bremen
Prometna sredstva

TRGOVINA IN LOKALI

PREHRANA

OSKRBA Z VODO
POSODA ZA PRIPRAVO JEDI
PRIBOR ZA PRIPRAVO JEDI
STROJI IN NAPRAVE ZA PRIPRAVO JEDI
KOLINE
PRIPRAVA IN PEKA PECIVA
IZDELOVANJE MASLA
KONZERVIRANJE
JEDILNA POSODA
JEDILNI PRIBOR
PLETENO IN LESENO POSODJE
LONČENO POSODJE

STAVBARSTVO IN NOTRANJA OPREMA

STAVBARSTVO

STAVBNI ELEMENTI

Streha

Stavba

Leseno in kovinsko okovje

NOTRANJA OPREMA

Deli notranje opreme

Konstruktivski elementi

Kuhanje in ogrevanje

Pohišstvo

Posteljnina, brisače

Okrasni tekstil

Okrasni predmeti

Svetila

Predmeti za vzdrževanje čistoče

291

NOŠA

NOŠA

Vzdrževanje lepega videza

Za moške in ženske

OTROŠKA NOŠA

Perilo

Vrhnja obleka

Pokrivala

Dodatki

Obutev

MOŠKA NOŠA

Perilo

Vrhnja obleka

Pokrivala

Dodatki

Obutev

ŽENSKA NOŠA

Perilo

Vrhnja obleka

Pokrivala

Dodatki

Obutev

DRUŽBENO IN DUHOVNO

292

DRUŽBENE ORGANIZACIJE

Športne dejavnosti

ŠEGE

Letne šege

Šege življenjskega cikla

VEROVANJE

LIKOVNO OBZORJE

GLASBA, GLASBILA, GODČEVSTVO

OTROŠKA IGRA

LASTNINA

ZNANJE

Šolske potrebščine

ZDRAVLJENJE

LJUDSKA UMETNOST

(povzeto iz ostalih sedmih zbirk)

Likovno zaznamovani stavbni elementi

Panjske končnice

Poslikano pohištvo

Rezljano pohištvo

Sodobne dekorativne poslikave, ki posnemajo stare na skrinjah

Slike na steklu

Drobni rezljani inventar

Kovani drobni inventar

Lončevina
Modeli za pečnice
Leseno posodje
Rezljano delovno orodje
Modeli za mali kruhek in izdelki iz njih
Sestavni deli pražnje moške in ženske noše
Vezenine v notranji opremi
Votivne slike in plastike
Ljudske plastike

293

LITERATURA

BOGATAJ, Janez

1973 Slovenska etnološka bibliografija za leto 1972. *Glasnik Slovenskega etnografskega društva* 14, št. 3-4, str. 15-23.

1976 Slovenska etnološka bibliografija za leto 1974. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 16, št. 1, str. 8-13.

1979 Slovenska etnološka bibliografija za leto 1977. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 19, št. 4, str. 78-86.

HOLM, Stuart A.

2003 *Opredmeteni predmeti : kako dokumentirati muzejsko zbirko*. Ljubljana : Skupnost muzejev Slovenije.

NIEWIADOMSKA - RUDNICKA, Maria

1998 Regional specificity : the problems of the use of key-words in the ethnographic index – exemplification. *Acta Ethnographica Hungarica* 43, št. 3-4, str. 363-366.

RAČIČ SIMONČIČ, Mojca

1997 *Slovenska etnološka bibliografija 1986-1990*. Ljubljana : Slovensko etnološko društvo.

RAVNIK, Mojca

1976 Poročilo o delu dokumentacijske komisije SED. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 16, št. 1, str. 3-4.

UL RS

2000 Pravilnik o določitvi zvrsti predmetov kulturne dediščine. V: *Uradni list Republike Slovenije* št. 73 (19.8.2000), str. 9053, pravilnik št. 3424.

BESEDA O AVTORICI

Tatjana Dolžan Eržen, mag., muzejska svetovalka etnologinja v pokrajinskem Gorenjskem muzeju v Kranju. Osredotočena je na etnologijo Gorenjcev in Gorenjske (SZ del Slovenije), zlasti na planšarstvo, stavbarstvo, ljudsko umetnost in šege. Je mentorica številnih študijskih krožkov, v katerih s strokovnjaki in z ljubitelji raziskujejo teme iz izginjajoče kulturne dediščine na Gorenjskem.

ABOUT THE AUTHOR

Tatjana Dolžan Eržen, MA., is an ethnologist and museum adviser at the Gorenjska Regional Museum in Kranj. Her work focuses on the ethnology of Gorenjska (the north-western region of Slovenia) and its people, in particular on alpine dairy farming, vernacular architecture, folk art, and customs. She is mentor to a number of study circles in which she researches themes from the vanishing cultural heritage of Gorenjska together with experts and amateurs.

SUMMARY

THE INVENTORY OF THE ETHNOLOGY DEPARTMENT'S COLLECTIONS AT THE GORENJSKA MUSEUM

The article describes the procedures of the inventory of the Ethnology Department's museum collections at the Gorenjska Museum in Kranj; the inventory is listed at the end of the article. The reason for the inventory was the wish to enhance the accessibility of the museum objects in the collections. The author describes her 14 years of experience in getting familiar with the museum objects, and in arranging the collections and the museum's documentation: she introduced a computerised inventory book, performed an inventory of the museum objects, and finally created a card index of objects. During these activities she developed a method of subsequent documenting by using photography. The inventory of the contents of the museum collections is the first step in the research and study of the collected cultural heritage, which derives from the past ways of living in Gorenjska. It is the foundation for naming and shaping the collections of the Ethnological Department at the Gorenjska Museum. The most important issue in the inventory was how to classify museum objects into the individual groups of the Slovene ethnological classification system. The author tells us about the origin of two ethnological classification systems for museum purposes; the older one was elaborated by J. Bogataj and M. Ravnik in 1973, and the more recent one is the work of the staff of the Slovene Ethnographic Museum led by the head of the documentation service Alenka Simikič; it is based on the Slovene bibliographic ethnological classification system from 1976. In classifying the contents of the inventory she used the latter method. The article describes the dilemmas and solutions in adapting the contents of the collections to the classification system, the shortcomings and departures from the classification system. She also draws attention to the difficulties connected with indexing in computerised databases, because Slovene ethnology has no uniform terminology (thesaurus) yet.